

บทที่ 3

ชุมชนไทยพุทธและไทยมุสลิมในกรุงเทพมหานคร

ต้นกำเนิดของศาสนาเกิดขึ้นในต่างสังคมกันในแต่ละมุมโลก แต่ในปัจจุบันสังคมได้ผ่านการหล่อหลอมทางวัฒนธรรมจนทำให้ศาสนาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในโลกได้แพร่กระจายไปสู่ประเทศต่างๆ อย่างกว้างขวาง ประเทศไทยก็เช่นเดียวกันกับกรณีดังกล่าว ประเทศไทยมีระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยที่ให้อิสระแก่ประชาชนในการเลือกนับถือศาสนาที่ต่างกันได้ในขณะเดียวกันกับที่แต่ละศาสนาก็มีความเชื่อและแนวทางการดำเนินชีวิตต่างกัน ประชากรไทยประมาณร้อยละ 94.57 (57,324,600 คน) นับถือศาสนาพุทธ รองลงมาคือผู้นับถือศาสนาอิสลามซึ่งมีจำนวน 2,815,600 คน หรือประมาณร้อยละ 4.65 ของประชากรทั้งประเทศ¹ นับได้ว่ามีจำนวนชาวไทยมุสลิมมากเป็นอันดับสองรองจากชาวไทยที่นับถือศาสนาพุทธ การรวมกลุ่มตั้งถิ่นฐานของชาวไทยมุสลิมกระจายตัวอยู่ทั่วไปในประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งมีจำนวนมากใน 5 จังหวัดภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส สงขลาและสตูล ซึ่งชาวไทยมุสลิมดังกล่าวมีวัฒนธรรมความเชื่อ และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ต่างจากคนไทยส่วนใหญ่ของประเทศ จนกลายเป็นภูมิภาควัฒนธรรมหนึ่งซึ่งแตกต่างจากภูมิภาควัฒนธรรมอื่นๆ ของประเทศไทย

นอกจากบริเวณพื้นที่จังหวัดภาคใต้ซึ่งเป็นที่รวมตัวของชาวไทยมุสลิมแล้ว กรุงเทพมหานครเป็นอีกพื้นที่หนึ่งซึ่งเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของชาวไทยมุสลิมมาตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์จวบจนทุกวันนี้ จากสถิติสำมะโนประชากรและเคหะ ปี 2543 พบว่าชาวไทยมุสลิมในกรุงเทพมหานครมีจำนวน 274,100 คน มากเป็นลำดับที่ 5 รองจากจังหวัดนราธิวาส ปัตตานี สงขลา และยะลา เมื่อจัดลำดับจังหวัดที่มีประชากรผู้นับถือศาสนาอิสลามมากที่สุดในประเทศไทย (ตาราง 3.1) กรุงเทพมหานครเป็นจังหวัดนอกภาคใต้เพียงจังหวัดเดียวในสิบลำดับจังหวัดที่มีประชากรที่นับถือศาสนาอิสลามมากที่สุด และการตั้งถิ่นฐานของชาวไทยมุสลิมในกรุงเทพมหานครมีลักษณะคล้ายกันกับชนกลุ่มน้อยหลายๆ กลุ่ม โดยมักเป็นการตั้งถิ่นฐานแบบรวมกลุ่มเฉพาะเชื้อชาติหรือศาสนา ทำให้เกิดเป็นชุมชนใหญ่ๆ เฉพาะกลุ่มของตนเองกระจายตัวอยู่ตามเขตต่างๆ ของกรุงเทพมหานครแทรกซึมกับชุมชนไทยพุทธซึ่งมีจำนวนมากตามลักษณะวัฒนธรรมของสังคมไทย

¹ สำนักงานสถิติแห่งชาติ, สำมะโนประชากรและเคหะ ปี 2543[ออนไลน์], 2543. แหล่งที่มา service.nso.go.th/nso/nsopublish/census/cen_poph43.html

ตาราง 3.1 ลำดับจังหวัดที่มีประชากรนับถือศาสนาอิสลามมากที่สุดในประเทศไทย

ที่	จังหวัด	จำนวนประชากรนับถือศาสนา			จำนวนประชากรรวม
		ศาสนาอิสลาม	ศาสนาพุทธ	ศาสนาอื่นๆ	
1	นราธิวาส	542,954	118,198	1,198	662,350
2	ปัตตานี	480,456	114,488	1,041	595,985
3	สงขลา	289,924	958,711	7,027	1,255,662
4	ยะลา	285,695	128,398	1,444	415,537
5	กรุงเทพมหานคร	274,100	5,972,800	73,300	6,320,200
6	สตูล	167,447	78,821	1,607	247,875
7	กระบี่	116,528	218,723	959	336,210
8	นครศรีธรรมราช	92,972	1,407,325	19,514	1,519,811
9	ตรัง	81,308	511,212	2,590	595,110
10	พัทลุง	55,094	438,339	5,038	498,471

ที่มา สัมภาษณ์ประชากรและเคหะ พ.ศ.2543 สำนักงานสถิติแห่งชาติ

ดังนั้นการกำหนดพื้นที่ศึกษาเพื่อศึกษารูปแบบและลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชนไทยพุทธและไทยมุสลิม วิธีการดำรงชีวิตร่วมกันระหว่างชุมชนไทยพุทธและไทยมุสลิมในพื้นที่ศึกษา และเสนอแนะแนวทางการออกแบบชุมชนเมืองเพื่อส่งเสริมการดำรงชีวิตร่วมกันระหว่างชุมชนไทยพุทธและไทยมุสลิมตามวัตถุประสงค์ของวิจัย จึงแบ่งหัวข้อการศึกษาสู่การกำหนดพื้นที่ได้ ดังนี้

3.1 การตั้งถิ่นฐานของชุมชนไทยมุสลิมในกรุงเทพมหานคร

จากแนวคิดที่เกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของชุมชน นอกจากปัจจัยสำคัญซึ่งมีผลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานอันได้แก่ ปัจจัยทางธรรมชาติ เช่น ลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ทรัพยากรธรรมชาติแล้ว ปัจจัยทางด้านวัฒนธรรม ทั้งเชื้อชาติและศาสนาต่างก็มีผลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานเช่นกัน อย่างไรก็ตาม เชื้อชาติและศาสนาเป็นปัจจัยทางด้านวัฒนธรรมที่มักมีความสัมพันธ์ในสังคมที่ประกอบด้วยคนเชื้อชาติเดียวกัน นับถือศาสนาเดียวกัน ตลอดจนมีขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมเฉพาะที่เป็นของสังคมนั้นๆ ซึ่งปัจจัยดังกล่าวล้วนมีผล

ต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานและสิ่งปลูกสร้างในพื้นที่ เช่น ที่อยู่อาศัย ศาสนสถาน ทำให้เกิดภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (culture landscape) ซึ่งแตกต่างจากพื้นที่อื่นๆ

ชาวมุสลิมที่อยู่ภาคกลางของประเทศไทยมีสามกลุ่ม มุสลิมกลุ่มแรกอาศัยอยู่มาตั้งแต่สมัยอยุธยา และธนบุรีถือว่าเป็นกลุ่มที่เก่าแก่ที่สุด รองลงมาได้แก่มุสลิมมลายูที่อพยพมาจากหัวเมืองประเทศราชทางภาคใต้ ซึ่งมาอาศัยอยู่ตามบริเวณชานเมืองกรุงเทพมหานครด้วยเหตุผลทางการเมือง และกลุ่มสุดท้ายเป็นมุสลิมในบังคับต่างชาติ เช่น อังกฤษ ฮอลันดา ฝรั่งเศส เป็นต้น คนกลุ่มนี้เข้ามาหลังกลุ่มอื่นๆ แต่เมื่อเข้ามาแล้วกลับมีบทบาททางด้านเศรษฐกิจเหนือกลุ่มอื่นๆ

มุสลิมที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ได้ตั้งถิ่นฐานโดยทั่วไปในกรุงเทพมหานคร และจังหวัดใกล้เคียง เช่น กลุ่มแรกส่วนหนึ่งอยู่ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและธนบุรีที่อยู่เดิม ส่วนผู้ที่อพยพเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาแตกพ่ายเสียแก่พม่าคือ บรรดาชาวมุสลิมที่อาศัยจุดแพขายของอยู่ ณ ตำบลหัวแหลม หัวธง และคลองตะเคียน นับเป็นหลายร้อยครัวเรือน โดยถอยร่นแพของตนล่องหนีม่าลงมาจอดพำนักอยู่ที่ตำบลบางหลวง ตั้งแต่ตำบลบางกอกใหญ่ไปจนถึงวัดเวฬุราชินทั้งสองฝั่ง ส่วนใหญ่จะทำการค้าขายอยู่บนแพจึงได้รับการขนานนามโดยคนทั่วไปว่าแพกแพ กลุ่มที่ 2 ที่มาจากทางมลายู ส่วนใหญ่จะอยู่บริเวณรอบๆ ชานกรุง เช่น ที่ธนบุรี บริเวณสี่แยกบ้านแขก บริเวณทุ่งครุ อำเภอพระประแดง บางคอแหลม มหานคร พระโขนง คลองตัน มีนบุรี หองจอก และในภาคกลางที่จังหวัดนครนายก ฉะเชิงเทรา เพชรบุรี อยุธยา นนทบุรี ที่ตำบลท่าอิฐ ปทุมธานี ขณะนี้ได้แผ่ขยายวงไปมีภูมิลำเนาถิ่นฐานอยู่ริมฝั่งทะเลฝั่งตะวันออกเขตจังหวัดชลบุรีด้วย ส่วนกลุ่มที่สามส่วนใหญ่คลุกคลีอยู่ในวงการค้า กลุ่มนี้มีรกรากอยู่ย่านบำรุงเมืองแถบสะพานช้างโรงสีวัดสัมพันธวงศ์ และถนนสีลม บางรัก ราชมงคล สามเสน หัวลำโพง เยาวราช วรจักร สีลม เป็นต้น บางกลุ่มที่อยู่ย่านฝั่งธนบุรีซึ่งไม่อาจสร้างความมั่นคงทางฐานะได้ก็ย้ายมาอยู่ฝั่งพระนคร เช่นกลุ่มที่ย้ายมาอยู่บริเวณถนนบำรุงเมืองและเฟื่องนคร

ในเขตกรุงเทพมหานครมีประชากรมุสลิมอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศ ชาวมุสลิมในพื้นที่นี้เป็นชุมชนเก่าแก่ดั้งเดิม การตั้งถิ่นฐานค่อนข้างมีเอกลักษณ์เฉพาะเช่นเดียวกับในประเทศอื่นๆ คือมีมัสยิดเป็นศูนย์กลางและสร้างบ้านเรือนอยู่ใกล้ติดติดกัน ไปมาหาสู่กันอย่างสม่ำเสมอ มุสลิมที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย มาจากหลายทางและเข้ามาในระยะเวลาที่แตกต่างกัน ตลอดจนมาด้วยเหตุผลที่ต่างกัน บางกลุ่มอพยพมาจากกรุงศรีอยุธยา บางกลุ่มเข้ามาในฐานะพ่อค้าและแต่งงานกับหญิงชาวไทย บางกลุ่มเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร หรืออาจเข้ามาด้วยเหตุผลทางการเมือง อย่างไรก็ตามมุสลิมเหล่านี้เมื่ออาศัยในประเทศไทยต่างมักอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนของตน ซึ่งมีวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมเฉพาะกลุ่ม มุสลิมดังกล่าวอาจแบ่งตามเชื้อสายของบรรพบุรุษดังนี้

1) สายที่มีบรรพบุรุษเป็นชาวเปอร์เซีย ชาวไทยมุสลิมเชื้อสายเปอร์เซียเป็นบุตรหลานชาวอาหรับเชื้อสายเปอร์เซียหรือชาวอิหร่าน เป็นชาวมุสลิมพวกแรกๆ ที่อพยพเข้ามาในประเทศไทย เริ่มตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาซึ่งชาวมุสลิมกลุ่มนี้มีอิทธิพลทางการค้าในสมัยนั้น หลังจากกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าชาวมุสลิมเชื้อสายเปอร์เซียได้อพยพหลบภัยมาตามแม่น้ำหลังกรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ.2310 และมาตั้งถิ่นฐานกระจายตัวอยู่ตามริมฝั่งคลอง ซึ่งเป็นบริเวณชานกรุงในขณะนั้น ปัจจุบันคือบริเวณคลองบางหลวง บางกอกใหญ่ บางกอกน้อย รongเมือง สุรวงศ์ ในสมัยอดีตถือว่าคลองเป็นเส้นทางสัญจรไปมาที่สำคัญ การที่ผู้คนใช้คลองสัญจรไปมานี้เอง เป็นโอกาสดีที่ทำให้ชาวมุสลิมขายสินค้าในแพ ดังนั้นชาวไทยมุสลิมกลุ่มนี้จึงถูกเรียกว่า “แขกแพ”² กรุงเทพมหานครในระยะแรกนี้คงมีชาวมุสลิมไม่มากนัก เพราะปรากฏหลักฐานว่ามีมัสยิดเพียงแห่งเดียว คือมัสยิดบางกอกใหญ่หรือมัสยิดต้นสน ตั้งอยู่ที่ตำบลบางกอกใหญ่ เมื่อมีมุสลิมมากขึ้นจึงได้สร้างมัสยิดอีกหลังหนึ่งในบริเวณใกล้เคียงกันคือมัสยิดบางหลวงหรือกุฎีขาว³ มัสยิดทั้งสองดังกล่าว ยังคงเป็นศูนย์รวมของชาวไทยมุสลิมจำนวนมากอยู่จนทุกวันนี้

2) สายที่มีบรรพบุรุษเชื้อสายจามหรือเขมร เป็นชาวไทยมุสลิมที่สืบเชื้อสายจากจามหรือเขมรโดยอพยพมาจากประเทศกัมพูชา อันเป็นผลมาจากความขัดแย้งระหว่างไทยกับกัมพูชาเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารในสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งได้เป็นทหารอาสารบกับพม่า ช่วงปลายกรุงศรีอยุธยาชาวมุสลิมเชื้อสายเขมรบางส่วน ได้อพยพมาอยู่อาศัยเป็นกลุ่มชนในกรุงเทพมหานคร ภายหลังได้อาสารบกับพม่าจนได้รับชัยชนะในศึกเก้าทัพ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ จึงโปรดเกล้าฯ พระราชทานที่ดินให้อยู่อาศัยนอกคูเมืองในสมัยนั้น ต่อมาจึงได้สร้างมัสยิดขึ้น ปัจจุบันได้แก่ บริเวณหลังตลาดเจริญผล ถนนพระราม 6 และซอยกิ่งเพชร คือชุมชนมัสยิดบ้านครัวกลาง และบ้านครัวตะวันตก⁴ และยังคงเป็นชุมชนไทยมุสลิมขนาดใหญ่ที่สำคัญจนทุกวันนี้

3) สายที่มีบรรพบุรุษจากเมืองปัตตานี เป็นชาวไทยมุสลิมกลุ่มใหญ่ที่สุดในกรุงเทพมหานคร สืบเชื้อสายมาจากชาวมลายูมุสลิมที่อพยพมาจากบริเวณเมืองปัตตานีและจากดินแดนบางส่วนของมาเลเซีย อันเป็นผลมาจากระบบความสัมพันธ์รัฐบรรณาการระหว่างรัฐบาลกรุงเทพมหานครกับรัฐมาเลย์บริเวณแหลม

² ดิเรก กุลสิริสวัสดิ์, ความสัมพันธ์ของมุสลิมทางประวัติศาสตร์และวรรณคดีไทย และสำเนาอักษรีย์สุลัยมาน (กรุงเทพมหานคร: สมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2517), หน้า 76

³ หลวงพิพิธภักซ์ อ่างถึงในรัชนี้ สาดเปรม, “บทบาทของชาวไทยมุสลิมในภาคกลางและภาคใต้ของประเทศไทยสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ.2325-2453,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2521), หน้า 48-49.

⁴ สมาน ชีระวัฒน์, “การตั้งถิ่นฐานของชาวมุสลิมในกรุงเทพมหานคร,” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาภูมิศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531), หน้า 32.

มลายู เมื่อมีการต่อต้านรัฐบาลกลางที่กรุงเทพมหานครและมีการปราบปราม มักจะมีการอพยพครอบครัวชาวเมืองปัตตานีและมาเลย์เข้ามายังส่วนกลางของประเทศไทย ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้มีการอพยพชาวปัตตานีมายังกรุงเทพมหานครและภาคกลางของประเทศ 2 ครั้ง ครั้งแรกในปี พ.ศ.2329 มีการอพยพชาวปัตตานีประมาณ 3,000 คน และครั้งที่สองในปี พ.ศ.2334 หลังการปราบปรามแข็งเมืองของปัตตานี มีการอพยพครอบครัวชาวปัตตานีเข้ามาสู่ภาคกลางของประเทศไทยประมาณ 4,000 - 5,000 คน ครอบครัวเหล่านี้กระจายตัวไปในกรุงเทพมหานครและบริเวณใกล้เคียง เช่น จังหวัดอยุธยา นนทบุรี และสมุทรปราการ ชาวมลายูมุสลิมจากเมืองปัตตานีส่วนใหญ่อพยพเข้ามาอยู่ในกรุงเทพมหานคร ตั้งถิ่นฐานอยู่รอบๆ ชานกรุง เช่น บริเวณสี่แยกบ้านแขก และส่วนที่อยู่ไกลออกไป ได้แก่ บริเวณบางคอแหลม ยานนาวา มหานาค พระโขนง คลองตัน มีนบุรี หนองจอก และบริเวณทุ่งครุในอำเภอพระประแดง ชาวมุสลิมกลุ่มนี้ถือเป็นชนชั้นศึกษาสูงและต้องถูกเกณฑ์แรงงานจากรัฐบาล โดยเฉพาะในการขุดคลองต่างๆ ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนกลางเพื่อขยายเส้นทางคมนาคมและการชลประทานในภาคกลาง โครงการนี้ได้ดำเนินติดต่อกันมาจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คลองแสนแสบที่เริ่มจากศูนย์กลางของกรุงเทพมหานครไปทางทิศตะวันออกของเขตมีนบุรี และเลยออกไปขุดโดยแรงงานเกณฑ์ของชาวมลายูมุสลิม เมื่อการขุดคลองเสร็จสิ้นลงชาวมลายูมุสลิมจากเมืองปัตตานีพากันตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่บริเวณสองฝั่งคลองในเขตพระโขนง หัวหมาก บางกะปิ หนองจอก และมีนบุรี ชาวไทยมุสลิมที่อพยพมาอยู่รอบๆ ชานกรุงเทพมหานคร ในสมัยนั้น มีจำนวนมากที่มีความรู้ด้านการเพาะปลูกดี จึงมีอาชีพทำนาปลูกข้าว ทั้งนี้เนื่องจากอาชีพทำนาเป็นอาชีพดั้งเดิมที่เคยทำมาตั้งแต่สมัยที่อยู่เมืองปัตตานี ประกอบกับลักษณะภูมิประเทศชานกรุงที่อาศัยอยู่นั้นเหมาะแก่การเพาะปลูกเพราะเป็นที่ราบน้ำท่วมถึง เช่น เขตบางกะปิ หนองจอก สวนหลวง ประเวศ สะพานสูง บึงกุ่ม การตั้งถิ่นฐานรวมกลุ่มเป็นชุมชนในบริเวณลำคลองของเขตดังกล่าว จึงมีการตั้งชื่อลำคลองที่ขุดเพื่อทน้ำเข้ามา บางแห่งเป็นชื่อแสดงความเป็นมุสลิม เช่น ลำแขก คลองแม่ดำ เป็นต้น

4) สายที่มีบรรพบุรุษมาจากประเทศอินโดนีเซีย ชาวมุสลิมกลุ่มนี้เข้ามาสู่ประเทศไทยด้วยเหตุผลทางการเมือง และด้วยวิถีโคบายของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อคราวเสด็จประพาสชวาได้โปรดการทำสวนแบบชวา จึงขอรับมุสลิมอินโดนีเซียเข้ามาในพระบรมราชูปถัมภ์และโปรดให้อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มก่อนตามแบบของมุสลิมที่ริมคลองแสนแสบ เขตราชเทวี ด้วยเหตุที่กลุ่มชนเหล่านี้มีถิ่นฐานเดิมอยู่ที่เกาะมาเก๊าซาร์ ประเทศอินโดนีเซีย เมื่อย้ายหมู่บ้านมาเก๊าซาร์มาอยู่ริมคลองแสนแสบนานวันจึงกลายเป็นหมู่บ้าน “มักกะสัน” และกลายเป็นชื่อตำบลมักกะสัน และแขวงมักกะสันมาจนทุกวันนี้ ชาวไทยมุสลิมกลุ่มนี้ได้ประกอบอาชีพรับราชการและค้าขาย มุสลิมที่มีเชื้อสายอินโดนีเซียกลุ่มนี้ นอกจากจะอาศัยอยู่แถบตำบล

มักกะสันแล้ว ยังมีบางส่วนตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณชุมชนมัธยมยะวา เขตสาทร และชุมชนมัธยมอินโดนีเซีย เขตปทุมวันด้วย

5) สายที่มีบรรพบุรุษเป็นชาวอินเดีย ชาวอินเดียมุสลิมที่เข้ามาในประเทศไทยนั้นมีทั้งที่มาจากประเทศปากีสถาน อินเดีย และอัฟกานิสถาน ส่วนใหญ่เมื่อแรกเริ่มเข้ามาเพื่อประกอบอาชีพค้าขาย ต่อมาได้มีชีวิตคลุกคลีกับชาวไทยและสมรสกับหญิงไทย บุตรที่เกิดจึงได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายสัญชาติไทย ลูกหลานของพ่อค้าวานิชเหล่านี้จึงกลายเป็นชาวไทยมุสลิมซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในวงการค้าและมีบ้างในวงราชการ กลุ่มมุสลิมพวกนี้มีภูมิลำเนาอยู่บริเวณบางเมือง แถบสะพานช้างโรงสี วัดสัมพันธวงศ์ และถนนสีลม

ชุมชนมุสลิมไม่ว่าจะมีบรรพบุรุษสืบเนื่องมาจากเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ใด จะมีการตั้งถิ่นฐานอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเป็นชุมชน มีผู้นำ ทั้งนี้และทั้งนั้นเป็นไปตามรูปแบบคำสอนในศาสนาอิสลาม ชุมชนไทยมุสลิมในกรุงเทพมหานคร ซึ่งจำแนกตามเชื้อสายของบรรพบุรุษดังกล่าวข้างต้นนั้น ได้ตั้งถิ่นฐานรวมกลุ่มเป็นชุมชนเฉพาะของตน และยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณี โดยมีมัศยิดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ทั้งนี้ยังอาศัยอยู่ในชุมชนแรกเริ่มที่ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่สืบเนื่องมาจนทุกวันนี้ จำนวน 27 ชุมชน โดยกระจายตัวอยู่ในเขตต่างๆ ของกรุงเทพมหานคร ดังตาราง 3.2

ตาราง 3.2 การกระจายตัวของชาวไทยมุสลิมแบ่งตามบรรพบุรุษรุ่นแรกๆ ในกรุงเทพมหานคร

เขต	สมัยอยุธยา		สมัยรัตนโกสินทร์			รวม
	เปอร์เซีย	จาม(เขมร)	ปัตตานี	อินโดนีเซีย	อินเดีย	
พระนคร			1			1
ป้อมปราบศัตรูพ่าย			1			1
ปทุมวัน				1		1
บางรัก					1	1
ธนบุรี	1		2			3
บางกอกใหญ่	1					1
บางกอกน้อย	1					1
บางกะปิ			1			1
หนองจอก	1		2			3
บางคอแหลม			2			2
สวนหลวง			3			3
ประเวศ			1			1

สะพานสูง			1			1
บึงกุ่ม			1			1
คลองสามวา			2			2
ราชเทวี	2			1		3
สาทร				1		1
กรุงเทพมหานคร	4	2	17	3	1	27

ที่มา สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร

จากตาราง 3.2 ได้แบ่งชุมชนไทยมุสลิมตามการตั้งถิ่นฐานและตามเขตการปกครองโดยมีรายละเอียด ดังนี้

1) ชุมชนที่มีบรรพบุรุษเชื้อสายเปอร์เซีย ชาวไทยมุสลิมในกรุงเทพมหานครเชื้อสายเปอร์เซียที่อพยพจากกรุงศรีอยุธยาตั้งถิ่นฐานโดยมีมัสยิด 4 แห่ง เป็นศูนย์กลาง ได้แก่ ชุมชนมัสยิดต้นสน เขตบางกอกใหญ่ ชุมชนมัสยิดบางหลวง (กุฎีขาว) เขตธนบุรี ชุมชนมัสยิดบางกอกน้อย (อันซอริชชุณหะห์) เขตบางกอกน้อย และชุมชนมัสยิดดารุ้ลมุตตะกิน (คู้) เขตหนองจอก

2) ชุมชนที่มีบรรพบุรุษเชื้อสายจามหรือเขมร ชุมชนไทยมุสลิมในกรุงเทพมหานครที่มีบรรพบุรุษเชื้อสายจามหรือเขมร มี 2 ชุมชนโดยอยู่ในเขตราชเทวี ได้แก่ ชุมชนมัสยิดบ้านครัวตะวันตกและบ้านครัวกลาง

3) ชุมชนที่มีบรรพบุรุษอพยพจากเมืองปัตตานี ชุมชนไทยมุสลิมในกรุงเทพมหานครที่มีบรรพบุรุษอพยพจากเมืองปัตตานี ระยะแรกกระจายตัวอยู่ทั่วไปใน 11 เขตของกรุงเทพมหานคร จำนวนทั้งสิ้น 17 แห่ง ได้แก่ ชุมชนมัสยิดจักรพงษ์ ชุมชนมัสยิดมหรานาค ชุมชนมัสยิดบ้านสมเด็จพระเจ้าพระยา ชุมชนมัสยิดสวนพลู ชุมชนมัสยิดบางคอแหลม ชุมชนมัสยิดสวนหลวง ชุมชนสุเหร่าบ้านป่า ชุมชนสุเหร่าปากคลองเค็ด ชุมชนมัสยิดอัลเอียะติซอม ชุมชนสุเหร่าศาลาลอย ชุมชนสุเหร่าลาดบัวขาว ชุมชนสุเหร่าลำสาดี ชุมชนสุเหร่าคลองกุ่ม ชุมชนสุเหร่าคลองสี ชุมชนสุเหร่าสามวา ชุมชนสุเหร่าเจียรดับ และชุมชนมัสยิดนุรุสลาม

4) ชุมชนที่มีบรรพบุรุษอพยพจากประเทศอินโดนีเซีย ชุมชนไทยมุสลิมในกรุงเทพมหานครที่มีบรรพบุรุษอพยพจากประเทศอินโดนีเซียตั้งถิ่นฐาน 3 แห่งในบริเวณชุมชนมัสยิดมักกะสัน เขตราชเทวี ชุมชนสุเหร่าอินโดนีเซีย เขตปทุมวัน และชุมชนมัสยิดยะวา เขตสาทร

5) ชุมชนที่มีบรรพบุรุษจากประเทศอินเดีย ชุมชนไทยมุสลิมที่มีบรรพบุรุษเป็นชาวอินเดีย ได้แก่ ชุมชนมัสยิดนูรุ้ลอิมาน (สวนโสสีลม) เขตบางรัก

รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชาวไทยมุสลิมในกรุงเทพมหานคร จึงสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นมา บรรพบุรุษ เชื้อสายของแต่ละกลุ่มซึ่งเข้ามาในช่วงเวลาและโดยเหตุผลที่แตกต่างกัน แต่ยังคงรูปแบบการรวมกลุ่ม

ในพื้นที่ตามเชื้อสายเดิมของตนจนทุกวันนี้ โดยมีมัสยิดเป็นศูนย์กลางของชุมชน อย่างไรก็ตาม เมื่อกรุงเทพมหานครขยายตัวมากขึ้นชาวไทยมุสลิมในชุมชนเดิมก็ได้มีการขยายตัวและแยกตัวออกจากชุมชนเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตชั้นในซึ่งมีประชากรหนาแน่นไปอาศัยในชุมชนไทยมุสลิมเก่าและใหม่ซึ่งประชากรเบาบางกว่า โดยสร้างมัสยิดในชุมชนใหม่ขึ้นเรื่อยๆ ปัจจุบันชุมชนไทยมุสลิมในกรุงเทพมหานครจึงไม่ได้จำกัดขอบข่ายอยู่ภายในชุมชนแรกเริ่มเพียง 27 แห่งดังกล่าวข้างต้นเท่านั้น แต่ที่ไม่เปลี่ยนแปลงคือการที่ชาวไทยมุสลิมยังคงมีการรวมกลุ่มกันอาศัยอยู่ในชุมชนซึ่งเป็นชาวไทยมุสลิมด้วยกันเป็นสำคัญแม้ในชุมชนที่เกิดขึ้นใหม่

3.2 การกระจายตัวของชุมชนไทยพุทธและไทยมุสลิมในกรุงเทพมหานคร

3.2.1 การกระจายตัวของชุมชนไทยพุทธในกรุงเทพมหานคร

ในการศึกษาลักษณะการกระจายตัวของชุมชนไทยพุทธในกรุงเทพมหานครนี้ ได้นำแนวความคิดที่เกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานและความสำคัญของศาสนาต่อการรวมตัวของประชากรมาวิเคราะห์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ของวัดกับการตั้งถิ่นฐาน ตั้งแต่อดีตสังคมไทยโดยส่วนใหญ่เป็นสังคมไทยพุทธ ชุมชนไทยพุทธบริเวณกรุงเทพมหานคร ชุมชนและวัดได้พัฒนาพร้อมๆ กับสภาพการเปลี่ยนแปลงของเมือง ตั้งแต่ครั้งอดีตสมัยธนบุรีจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เรื่อยมา อีกทั้งยังรับอิทธิพลการตั้งถิ่นฐานจากสมัยกรุงศรีอยุธยาอีกด้วย

ตั้งแต่อดีตชุมชนไทยพุทธเป็นชุมชนที่มีวิถีชีวิตแบบพึ่งพิงธรรมชาติเป็นหลักโดยเฉพาะแม่น้ำและลำคลอง ตั้งแต่การดำรงชีวิตประจำวัน การเกษตรกรรม การประมง การพายเรือค้าขาย ตลอดจนเป็นเส้นทางสัญจรที่สำคัญยิ่งต่อการคมนาคมขนส่งในขณะนั้น ชุมชนไทยพุทธมีศูนย์รวมชุมชนคือวัด และมักให้ความสำคัญกับวิถีชาวพุทธ คนในชุมชนมีความผูกพันกับวัด อาจกล่าวได้ว่าวัดมีบทบาทต่อชุมชนคือเป็นที่พึ่งทางใจ มีบทบาทด้านการศึกษา บทบาทด้านการสังคมสงเคราะห์ ซึ่งเป็นศูนย์รวมศิลปวัฒนธรรม เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ การให้บริการฌาปนกิจ และเป็นสถานที่ที่ชุมชนพบปะสังสรรค์ ปัจจุบันบทบาทของวัดต่อชุมชนยังคงมีความสัมพันธ์กับการใช้ที่ดินและสภาพแวดล้อม บทบาทหลักตั้งแต่อดีตยังคงเหลืออยู่และแปรเปลี่ยนไปบ้าง รวมถึงบทบาทใหม่ที่เกิดขึ้น บทบาทสำคัญในปัจจุบัน ได้แก่ ห้องสมุด บทบาทด้านฌาปนกิจ สถานสงเคราะห์ ศูนย์สาธารณสุข เป็นต้น บทบาทด้านอื่นๆ เช่น เวชศาสตร์ โหราศาสตร์ ตลอดจนจากการที่วัดมักมีที่ดินกว้างขวางและอยู่ในแหล่งชุมชน ประชาชนจึงใช้วัดเป็นท่ารถบ้าง เป็นที่จอดรถหรือจอดเรือตามแต่ที่ตั้งของวัดนั้นๆ

ชุมชนในสังคมไทยโดยส่วนใหญ่เป็นชุมชนไทยพุทธหรือชุมชนวัด เป็นสังคมที่มีวิถีชีวิตดำรงในพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาประจำชาติ คนในชุมชนติดต่อไปมาหาสู่กันและนิยมไปทำบุญที่วัดที่อยู่ในชุมชนหรือใกล้เคียงตามประเพณีนิยม ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าชุมชนไทยพุทธอาจสังเกตได้จากวัดที่กระจายตัวอยู่ในพื้นที่และมีการพึ่งพากันกับชุมชน วัดในประเทศไทยสามารถแบ่งประเภทหากกำหนดตามสถานะเป็น 2 ประเภท คือ พระอารามหลวงหรือวัดหลวง และวัดราษฎร์ โดยพระอารามหลวงเป็นวัดที่พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชินี สมเด็จพระยุพราช ทรงสร้างและปฏิสังขรณ์เป็นการส่วนพระองค์ หรือพระราชทานเพื่อเป็นเกียรติยศแก่ผู้ดำรงตำแหน่งหรือแก่วัดเอง หรือเป็นวัดที่พระบรมวงศานุวงศ์ทรงสร้าง หรือข้าราชการบริพารผู้ใหญ่สร้างขึ้น หรือทรงโปรดให้ปฏิสังขรณ์และทรงรับไว้เป็นพระอารามหลวง ส่วนวัดราษฎร์เป็นวัดที่ประชาชนทั่วไปสร้างปฏิสังขรณ์ ซึ่งได้รับอนุญาตให้สร้างวัดและประกาศตั้งวัดโดยถูกต้องตามกฎหมายจากทางราชการแล้วและทำนุบำรุงสืบต่อกันมา

ตาราง 3.3 จำนวนวัดทั่วประเทศและวัดในกรุงเทพมหานคร

ประเภทวัด	จำนวนวัด	
	ทั่วประเทศ	กรุงเทพมหานคร
พระอารามหลวง	290	92
วัดราษฎร์	35,466	348
รวม	35,756	440

ที่มา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

จากข้อมูลของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ⁵ ตามตาราง 3.3 พบว่าทั่วประเทศมีวัดจำนวน 35,756 แห่งซึ่งเป็นวัดที่ได้รับวิสุงคามสีมา โดยแบ่งเป็นพระอารามหลวงจำนวน 290 แห่ง ส่วนวัดราษฎร์มีจำนวน 35,466 แห่ง ในส่วนของเขตกรุงเทพมหานครมีวัดจำนวนทั้งสิ้น 440 แห่ง แบ่งเป็นพระอารามหลวงจำนวน 92 แห่ง ส่วนวัดราษฎร์มีจำนวน 348 แห่ง และจากเหตุของการสร้างวัดจึงกล่าวได้ว่าจำนวนวัดราษฎร์ที่ได้รับการจดทะเบียนกับทางราชการ 348 แห่งในกรุงเทพมหานครอาจจะเป็นตัวชี้วัดจำนวนชุมชนไทยพุทธในกรุงเทพมหานครได้สำหรับการศึกษานี้ ดังนั้นจำนวนของวัดราษฎร์ ดังตาราง 3.4 จึงแสดงให้เห็นถึงการกระจายตัวของชุมชนไทยพุทธในกรุงเทพมหานคร ดังแผนที่ 3.1

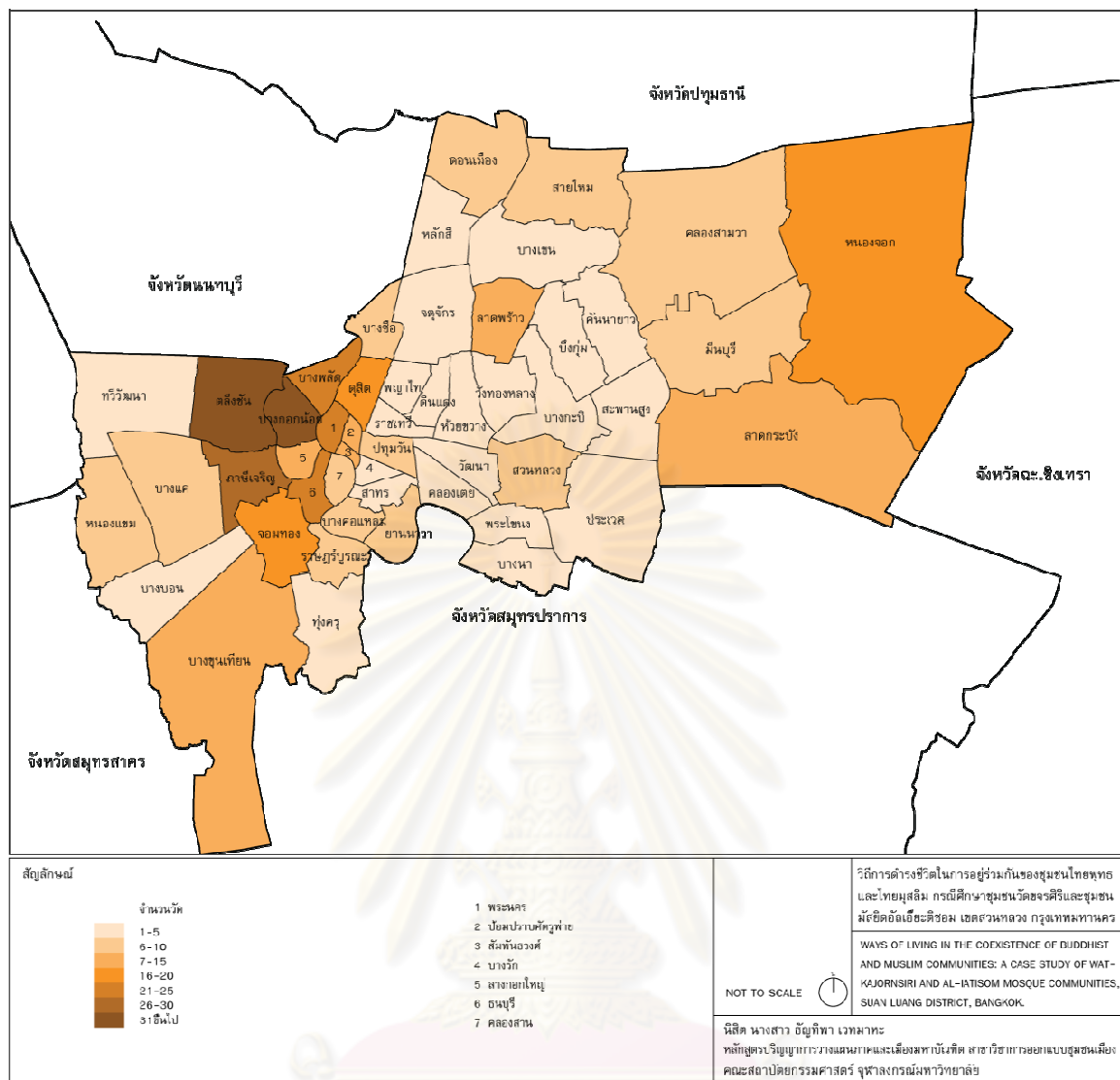
⁵ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, บัญชีรายชื่อวัดทั่วประเทศ [ออนไลน์], 9 กรกฎาคม 2552. แหล่งที่มา <http://www.onab.go.th/index.php>

^{*} วิสุงคามสีมา คือ เขตพื้นที่ที่ได้พระราชทานพระบรมราชานุญาตแก่สงฆ์เพื่อใช้จัดตั้งวัดขึ้น

ตาราง 3.4 จำนวนวัดราษฎร์ในกรุงเทพมหานครจำแนกรายเขต

เขต	จำนวนวัด	ร้อยละ	เขต	จำนวนวัด	ร้อยละ
คลองเตย	3	0.86	บึงกุ่ม	5	1.44
คลองสาน	3	0.86	ปทุมวัน	4	1.15
คลองสามวา	10	2.87	ประเวศ	5	1.44
คันนายาว	2	0.57	ป้อมปราบศัตรูพ่าย	8	2.30
จตุจักร	2	0.57	พญาไท	1	0.29
จอมทอง	14	4.02	พระโขนง	2	0.57
ดอนเมือง	6	1.72	พระนคร	3	0.86
ดินแดง	2	0.57	ภาษีเจริญ	21	6.03
ดุสิต	13	3.74	มีนบุรี	6	1.72
ตลิ่งชัน	28	8.05	ยานนาวา	8	2.30
ทวีวัฒนา	2	0.57	ราชเทวี	4	1.15
ทุ่งครุ	4	1.15	ราษฎร์บูรณะ	7	2.01
ธนบุรี	16	4.60	ลาดกระบัง	13	3.74
บางกอกน้อย	25	7.18	ลาดพร้าว	4	1.15
บางกอกใหญ่	6	1.72	วังทองหลาง	2	0.57
บางกะปิ	3	0.86	วัฒนา	2	0.57
บางขุนเทียน	15	4.31	สวนหลวง	7	2.01
บางเขน	3	0.86	สะพานสูง	1	0.29
บางคอแหลม	9	2.59	สัมพันธวงศ์	7	2.01
บางแค	5	1.44	สาทร	3	0.86
บางซื่อ	8	2.30	สายไหม	8	2.30
บางนา	3	0.86	หนองแขม	6	1.72
บางบอน	2	0.57	หนองจอก	16	4.60
บางพลัด	18	5.17	ห้วยขวาง	1	0.29
บางรัก	2	0.57	กรุงเทพมหานคร	348	100.00

ที่มา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

แผนที่ 3.1 การกระจายตัวของชุมชนไทยพุทธในกรุงเทพมหานครจำแนกรายเขต

จากตาราง 3.4 และแผนที่ 3.1 พบว่าในกรุงเทพมหานคร มีการกระจายตัวของวัดราษฎร์อยู่ทั่วไป เขตที่มีวัดตั้งอยู่มากที่สุดได้แก่ เขตตลิ่งชัน จำนวน 28 แห่งหรือคิดเป็นร้อยละ 8.05 ของวัดราษฎร์ทั้งหมดในกรุงเทพมหานคร รองลงมาได้แก่ เขตบางกอกน้อย ภาชีเจริญ และบางพลัด จำนวน 25, 21 และ 18 แห่ง หรือคิดเป็นร้อยละ 7.18, 6.03 และ 5.17 ตามลำดับ จากข้อมูลดังกล่าวพบว่าวัดราษฎร์ในเขตพื้นที่เมืองชั้นในจะมีการกระจายตัวหนาแน่นมากกว่าในเขตพื้นที่ชั้นกลางและชั้นนอกของกรุงเทพมหานคร โดยมีการกระจายตัวจากเขตพื้นที่เมืองชั้นในไปยังเขตพื้นที่ชั้นนอกเนื่องมาจากสภาพความเป็นเมืองปรากฏในเขตพื้นที่เมืองชั้นในก่อนพื้นที่อื่นๆ โดยในอดีตการสร้างวัดในเขตเมืองเพื่อการประกอบศาสนกิจ อีกทั้งค่านิยมการสร้างวัดเพื่อเป็นการส่งเสริมบุญที่เป็นความเชื่อของคนสมัยก่อนเขตพื้นที่เมืองชั้นในจึงมีการกระจายตัวของวัดหนาแน่นกว่าเขตพื้นที่อื่น

3.2.2 การกระจายตัวของชุมชนไทยมุสลิมในกรุงเทพมหานคร

กรุงเทพมหานคร ประกอบด้วยกลุ่มประชากรซึ่งมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม เช่นเดียวกับเมืองขนาดใหญ่อื่นๆ เช่น ชาวไทยเชื้อสายต่างๆ ชาวไทยที่นับถือศาสนาและนิกายต่างๆ อันได้แก่ ชาวไทยมุสลิม ซึ่งหมายถึงกลุ่มคนไทยที่นับถือศาสนาอิสลามที่มีกรรมร่วมกันอยู่อาศัยในแต่ละมูมเมือง ภายในกลุ่มผู้นับถือศาสนาอิสลามด้วยกัน โดยมีมัสยิดเป็นศูนย์กลางชุมชน มัสยิดเป็นศาสนสถานซึ่งเป็นศูนย์รวมความศรัทธาและมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตในทุกๆ ด้านของชาวมุสลิม จึงกล่าวได้ว่าจำนวนมัสยิดในกรุงเทพมหานคร น่าจะใช้เป็นตัวชี้วัดจำนวนชุมชนไทยมุสลิมในกรุงเทพมหานคร จากเหตุผลดังกล่าวแสดงว่าการกระจายตัวของมัสยิดจึงหมายถึงการกระจายตัวของชุมชนไทยมุสลิมเช่นเดียวกัน จากฐานข้อมูลสำนักกิจการความมั่นคงภายใน กรมการปกครอง⁶ ในเขตกรุงเทพมหานคร มีมัสยิด 176 แห่ง ตั้งอยู่ในพื้นที่ 32 เขต จากทั้งหมด 50 เขตของกรุงเทพมหานคร ดังตาราง 3.5 จึงแสดงให้เห็นถึงการกระจายตัวของมัสยิดและชุมชนไทยมุสลิมในกรุงเทพมหานคร ดังแผนที่ 3.2

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

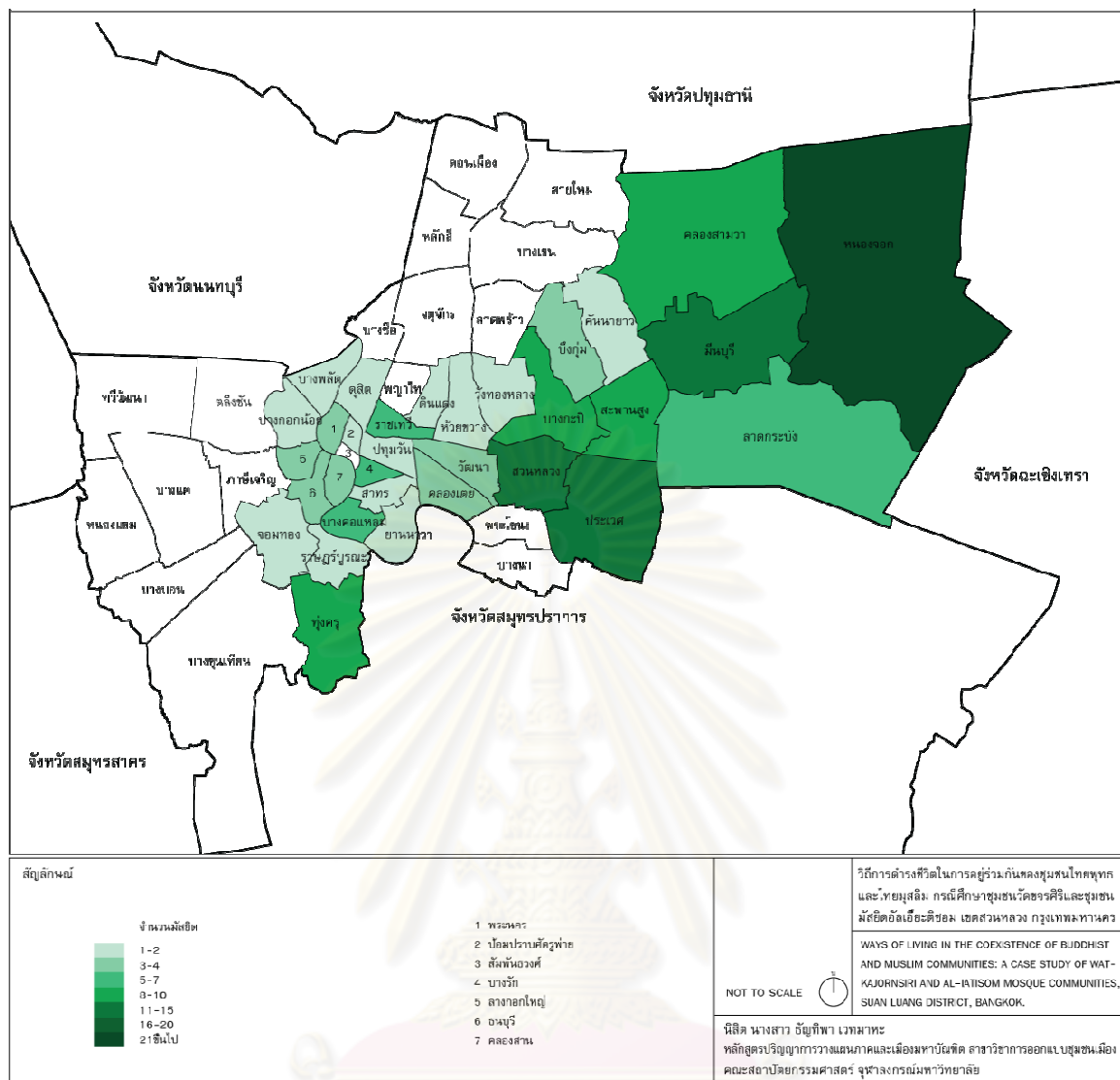
⁶ สำนักกิจการความมั่นคงภายใน กรมการปกครอง, สถิติจำนวนมัสยิดในประเทศไทย ปี 2552 [ออนไลน์], 2552. แหล่งที่มา <http://www.isab.go.th/>

ตาราง 3.5 จำนวนมัสยิดในกรุงเทพมหานครจำแนกรายเขต

เขต	จำนวนมัสยิด	ร้อยละ	เขต	จำนวนมัสยิด	ร้อยละ
คลองเตย	4	2.27	ปทุมวัน	1	0.57
คลองสาน	3	1.70	ประเวศ	12	6.82
คลองสามวา	9	5.11	ป้อมปราบศัตรูพ่าย	1	0.57
คันนายาว	1	0.57	พระนคร	3	1.70
จอมทอง	1	0.57	มีนบุรี	13	7.39
ดินแดง	2	1.14	ยานนาวา	2	1.14
ดุสิต	1	0.57	ราชเทวี	5	2.84
ทุ่งครุ	8	4.55	ราชบุรีบูรณะ	2	1.14
ธนบุรี	3	1.70	ลาดกระบัง	7	3.98
บางกอกน้อย	2	1.14	วังทองหลาง	1	0.57
บางกอกใหญ่	3	1.70	วัฒนา	3	1.70
บางกะปิ	8	4.55	สวนหลวง	11	6.25
บางคอแหลม	6	3.41	สะพานสูง	8	4.55
บางพลัด	2	1.14	สาทร	1	0.57
บางรัก	5	2.84	หนองจอก	44	25.00
บึงกุ่ม	3	1.70	ห้วยขวาง	1	0.57
			กรุงเทพมหานคร	176	100.00

ที่มา สำนักกิจการความมั่นคงภายใน กรมการปกครอง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 3.2 การกระจายตัวของชุมชนไทยมุสลิมในกรุงเทพมหานครจำแนกรายเขต

จากตาราง 3.5 และแผนที่ 3.2 แสดงรายละเอียดการกระจายตัวของมัสยิดในกรุงเทพมหานคร 176 แห่งตามเขตการปกครองของกรุงเทพมหานคร โดยมัสยิดทั้งหมดในกรุงเทพมหานครกระจายตัวอยู่มากที่สุดในเขตหนองจอกจำนวน 44 แห่ง หรือร้อยละ 25 ของมัสยิดทั้งหมดในกรุงเทพมหานคร รองลงมาได้แก่ เขตมีนบุรี ประเวศ และสวนหลวง ซึ่งมีมัสยิดจำนวน 13, 12 และ 11 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 7.39, 6.82 และ 6.25 ตามลำดับ ซึ่งชุมชนไทยมุสลิมในเขตต่างๆ ดังกล่าวเป็นชุมชนประวัติศาสตร์ของชาวไทยมุสลิมที่มีบรรพบุรุษอพยพมาจากเมืองปัตตานีตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น และจากจำนวนและรูปแบบการกระจายตัวของมัสยิดตามตาราง 3.5 และแผนที่ 3.2 พบว่าการกระจายตัวของมัสยิดไม่สม่ำเสมอ โดยส่วนใหญ่จะอยู่ในเขตทางตะวันออกของกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นศูนย์รวมของชาวไทยมุสลิมเมื่อเทียบกับพื้นที่ในฝั่งธนบุรี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตพื้นที่ชั้นกลางและชั้นนอกของกรุงเทพมหานคร และเมื่อวิเคราะห์ข้อมูลรูปแบบการกระจายตัวและจำนวนของชุมชนไทยมุสลิมโดยเปรียบเทียบระหว่างเขตแล้วชุมชนไทยมุสลิมในเขตชั้นในและ

เขตชั้นกลางมีแนวโน้มของการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ละแวกเดียวกันที่ซึ่งบรรพบุรุษรุ่นแรกมาอยู่อาศัยในลักษณะกระจุกตัวมากกว่าเขตชั้นนอกซึ่งกระจายตัวอยู่ในเกือบทั่วพื้นที่

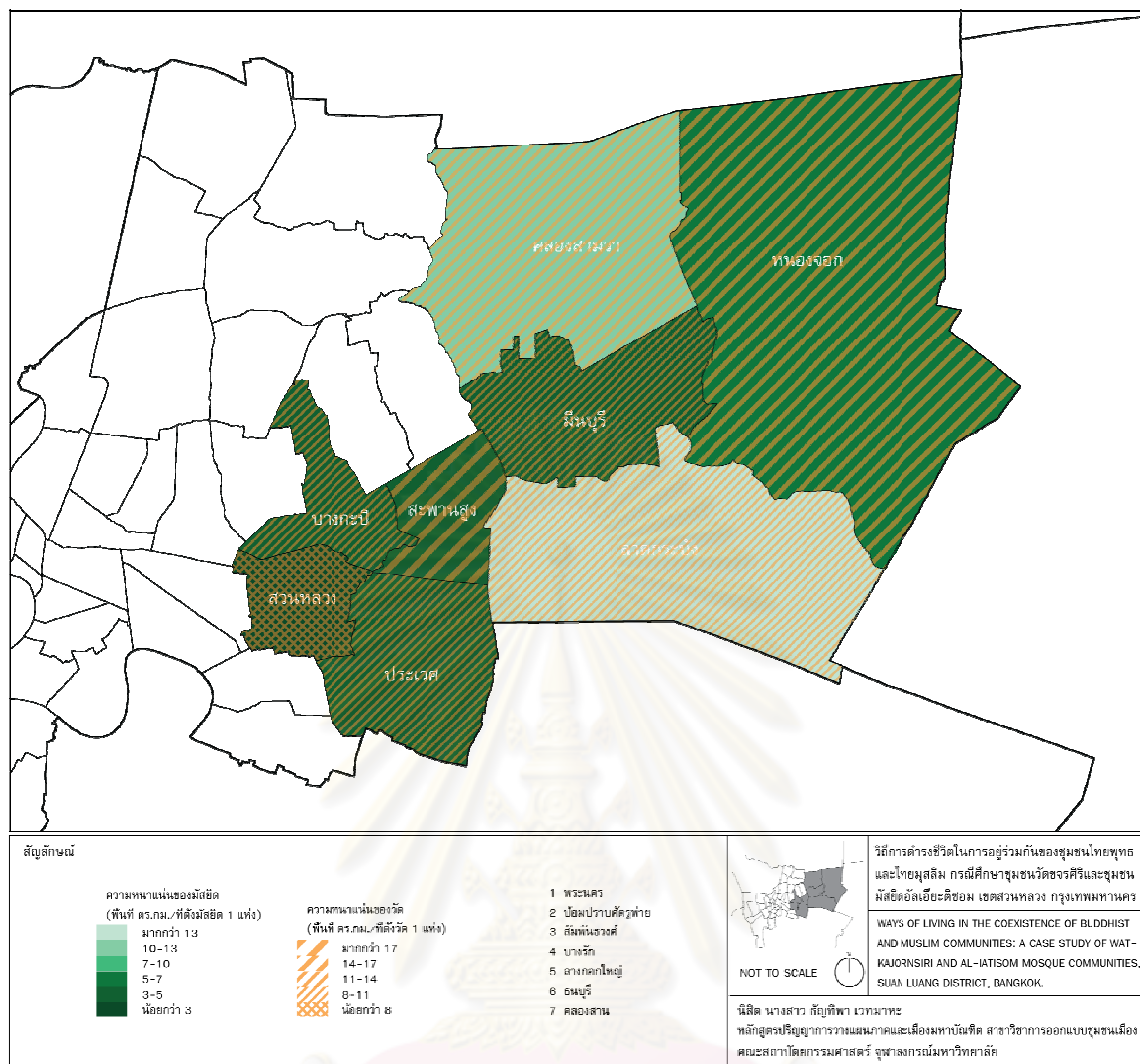
3.3 ที่ตั้งของชุมชนไทยพุทธและไทยมุสลิมในกรุงเทพมหานคร

จากการกระจายตัวของชุมชนไทยพุทธและไทยมุสลิมในกรุงเทพมหานคร ในข้อ 3.2 สรุปลักษณะทั่วไปของชุมชนไทยพุทธและไทยมุสลิมได้ว่า ปัจจุบันมีชุมชนไทยพุทธกว่า 348 ชุมชน ตามตำแหน่งที่ตั้งของวัดราษฎร์ซึ่งกระจายตัวอยู่ในพื้นที่เกือบทุกเขตของกรุงเทพมหานคร และชุมชนไทยมุสลิมกว่า 176 ชุมชน ตามตำแหน่งที่ตั้งของมัสยิด 176 แห่ง ซึ่งส่วนใหญ่ของชุมชนไทยมุสลิมจะอยู่ทางตะวันออกของกรุงเทพมหานคร โดยเฉพาะเขตหนองจอก มีนบุรี ประเวศ สวนหลวง คลองสามวา บางกะปิ สะพานสูง และลาดกระบัง ซึ่งพื้นที่ 8 เขตจากทั้งหมด 50 เขตของกรุงเทพมหานคร นี้มีจำนวนมัสยิดตั้งอยู่ในพื้นที่มากถึง 112 แห่ง จากจำนวนมัสยิดทั้งหมดในกรุงเทพมหานคร 176 แห่ง เป็นจำนวนมากถึงร้อยละ 63.64 ของจำนวนมัสยิดทั้งหมดในกรุงเทพมหานคร จากข้อมูลจำนวนวัดและมัสยิดในกรุงเทพมหานคร สามารถแสดงความหนาแน่นของวัดและมัสยิดในพื้นที่กรุงเทพมหานครเขตตะวันออก เป็นจำนวนของทั้งสองศาสนสถานต่อพื้นที่ตารางกิโลเมตร ได้ดังตาราง 3.6 และแสดงเขตพื้นที่ที่มีความหนาแน่นของวัดและมัสยิดสูงได้ดังแผนที่ 3.3

ตาราง 3.6 จำนวนและความหนาแน่นของมัสยิดและวัดราษฎร์ในกรุงเทพมหานครเขตตะวันออก

เขต	จำนวน มัสยิด	ความหนาแน่นของมัสยิด (พื้นที่ ตร.กม. ต่อที่ตั้งมัสยิด 1 แห่ง)	จำนวน วัด	ความหนาแน่นของวัด (พื้นที่ ตร.กม. ต่อที่ตั้งวัด 1 แห่ง)
คลองสามวา	9	12.30	10	11.07
บางกะปิ	8	3.57	3	9.51
ประเวศ	12	4.38	5	8.75
มีนบุรี	13	4.90	6	10.61
ลาดกระบัง	7	17.69	13	9.53
สวนหลวง	11	2.15	7	7.89
สะพานสูง	8	3.52	1	28.12
หนองจอก	44	5.37	16	14.77

ที่มา ศึกษาจากข้อมูลกรมการปกครองและข้อมูลสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

แผนที่ 3.3 การกระจายตัวของความหนาแน่นของวัดและมัสยิดบริเวณกรุงเทพมหานครเขตตะวันออก

จากตาราง 3.6 และแผนที่ 3.3 แสดงภาพความหนาแน่นของวัดและมัสยิดในกรุงเทพมหานครฝั่งตะวันออก โดยเฉพาะเขตที่มีจำนวนมัสยิดสูง เขตที่มีความหนาแน่นของสองศาสนสถานทั้งวัดและมัสยิดสูงที่สุดในกลุ่มเขตดังกล่าวนี้คือเขตสวนหลวง ซึ่งในพื้นที่โดยเฉลี่ย 2.15 ตารางกิโลเมตรมีมัสยิดตั้งอยู่หนึ่งแห่ง และในพื้นที่โดยเฉลี่ย 7.89 ตารางกิโลเมตรมีวัดราษฎร์ตั้งอยู่หนึ่งแห่ง รองจากเขตสวนหลวงคือเขตบางกะปิ และเขตประเวศ ตามลำดับ และจากเหตุผลที่อนุมานไว้ว่าตำแหน่งที่ตั้งของวัดและมัสยิดที่ได้รับการจดทะเบียนกับทางราชการในกรุงเทพมหานคร ใช้เป็นที่ตั้งชุมชนไทยพุทธและไทยมุสลิมในกรุงเทพมหานคร สำหรับการศึกษานี้ สรุปได้ว่าชุมชนไทยพุทธและไทยมุสลิมมีการกระจายตัวหนาแน่นที่สุดในเขตสวนหลวง

3.4 ชุมชนไทยพุทธและไทยมุสลิมในเขตสวนหลวง

จากการวิเคราะห์ที่ตั้งของชุมชนไทยพุทธและไทยมุสลิม ในข้อ 3.3 สรุปลักษณะการกระจายตัวของชุมชนไทยพุทธและไทยมุสลิมได้ว่า ชุมชนไทยพุทธกระจายตัวอยู่ทั่วพื้นที่กรุงเทพมหานคร ในขณะที่พื้นที่ที่มีการกระจายตัวของชุมชนไทยมุสลิมอยู่บริเวณกรุงเทพมหานคร ฝั่งตะวันออกโดยเฉพาะเขตหนองจอก มีนบุรี ประเวศ สวนหลวง คลองสามวา บางกะปิ สะพานสูง และลาดกระบัง ซึ่งจากกลุ่มเขตพื้นที่ดังกล่าวนี้มีการกระจายตัวของทั้งชุมชนไทยพุทธและไทยมุสลิมหนาแน่นที่สุดในเขตสวนหลวง โดยมีชุมชนไทยมุสลิมซึ่งมีมัสยิดเป็นศูนย์กลางชุมชนอยู่ 11 ชุมชน และมีชุมชนไทยพุทธหรือชุมชนวัดอยู่ 7 ชุมชน ตั้งอยู่ทั่วบริเวณพื้นที่เขตสวนหลวง (แผนที่ 3.4) เมื่อวิเคราะห์การใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณเขตสวนหลวง (แผนที่ 3.5) บริเวณริมคลองพระโขนงที่มีความสัมพันธ์ของชุมชนต่างวัฒนธรรมหนาแน่นกว่าบริเวณอื่นในเขตสวนหลวง การใช้ประโยชน์ที่ดินส่วนใหญ่บริเวณนี้เป็นที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยที่อยู่ในละแวกศาสนสถานและเป็นพื้นที่ที่เป็นเนื้อเดียวกันตลอดริมสองฝั่งคลอง ในการวิจัยนี้เน้นศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนไทยพุทธและไทยมุสลิมที่อยู่ในละแวกเดียวกัน จึงได้สำรวจตำแหน่งที่ตั้งของชุมชนซึ่งมีศาสนสถานเป็นศูนย์กลางชุมชน อันได้แก่ วัดและมัสยิด ที่มีตำแหน่งที่ตั้งใกล้เคียงกันพอที่จะติดต่อถึงกันได้ในชีวิตประจำวัน พิจารณาเลือกพื้นที่กรณีศึกษาโดยมีข้อพิจารณา ได้แก่ (1) มีตำแหน่งที่ตั้งของวัดและมัสยิดอันเป็นศูนย์กลางของชุมชนไทยพุทธและไทยมุสลิมที่อยู่ละแวกใกล้เคียงกันสามารถติดต่อถึงกันได้ในชีวิตประจำวัน (2) เป็นพื้นที่ที่สามารถเชื่อมต่อกันด้วยการเดินเท้า (3) เป็นชุมชนที่มีสัดส่วนของขนาดพื้นที่ใกล้เคียงกัน (4) เป็นชุมชนที่มีวิถีชุมชนที่สืบทอดต่อกันมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน และ (5) พิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนจากข้อมูลของฝ่ายพัฒนาชุมชน สำนักพัฒนาชุมชน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 3.4 ตำแหน่งที่ตั้งของวัดและมัสยิดในเขตสวนหลวง

แผนที่ 3.5 ประโยชน์การใช้ที่ดินบริเวณเขตสวนหลวง

จากข้อพิจารณาดังกล่าวพบว่าชุมชนวัดขจรศิริและชุมชนมัสยิดอัลเอียะติชอม แขวงสวนหลวง เขตสวนหลวง มีตำแหน่งที่ตั้งของมัสยิดอัลเอียะติชอมและวัดขจรศิริอันเป็นศูนย์กลางของชุมชนตั้งอยู่ใกล้กันเพียง 200 เมตร ซึ่งเป็นชุมชนไทยพุทธและไทยมุสลิมที่อยู่ละแวกเดียวกันในเขตสวนหลวงที่มีระยะห่างของตำแหน่งที่ตั้งของวัดและมัสยิดอันเป็นศูนย์กลางของชุมชนอยู่ใกล้กันที่สุด เป็นพื้นที่ชุมชนที่สามารถเชื่อมต่อถึงกันด้วยการเดินเท้าทั้งทางเชื่อมที่ตัดเลาะไปในพื้นที่ชุมชน ทางเดินริมคลองพระโขนงทั้งสองฝั่งและสะพานข้ามเชื่อมระหว่างชุมชน ทำให้มีสภาพแวดล้อมที่สามารถติดต่อถึงกันได้สะดวกในชีวิตประจำวัน เป็นชุมชนที่มีสัดส่วนของขนาดพื้นที่ใกล้เคียงกัน และชุมชนมัสยิดอัลเอียะติชอมเป็นชุมชนไทยมุสลิม 1 ใน 27 ชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐานในระยะแรกตั้งแต่สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นชุมชนที่มีวิถีชุมชนสืบทอดต่อกันมาเป็นระยะเวลายาวนานและเป็นชุมชนที่มีบรรพบุรุษมาจากเมืองปัตตานีอันเป็นเชื้อสายของชาวไทยมุสลิมส่วนใหญ่ในกรุงเทพมหานครที่ได้กล่าวไว้ในข้อ 3.1 อีกทั้งเมื่อพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนจากข้อมูลของฝ่ายพัฒนาชุมชน สำนักพัฒนาชุมชน พบว่าเป็นชุมชนที่มีความสัมพันธ์ที่ีระหว่างคนสองศาสนา

จากการสำรวจพื้นที่เบื้องต้นของชุมชนชนไทยพุทธและไทยมุสลิมที่อาศัยอยู่ร่วมกันในเขตสวนหลวง เพื่อพิจารณาเลือกพื้นที่กรณีศึกษา รวมทั้งการวิเคราะห์ข้อมูลตามข้อพิจารณาการเลือกพื้นที่กรณีศึกษาที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น พบว่าชุมชนวัดขจรศิริและชุมชนมัสยิดอัลเอียะติชอม แขวงสวนหลวง เขตสวนหลวง มีความเหมาะสมเป็นพื้นที่กรณีศึกษาเพื่อศึกษาในรายละเอียดทางกายภาพของพื้นที่ชุมชนไทยพุทธและไทยมุสลิมตามวัตถุประสงค์การวิจัยในบทต่อไป ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวนี้ยังไม่ปรากฏการศึกษาเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานและลักษณะทางกายภาพในเอกสารทางวิชาการ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย